ერი და ჭეშმარიტება

თავის მასშტაბურ, შეიძლება ითქვას, საპროგრამო სტატიაში ("ეროვნული პრობლემები მეცნიერული მონაცემების გარეშ ვერ გადაწყდება", გაზ. "საქართველო", 15. 02. 92) ბატონმა შოთა ნადირაშვილმა სხვათა ორის გაიხსენა ფილოსოფოსის მერაბ მამარდაშვილის მიერ გამოთქმული აზრი ჭეშმარიტების შესახებ, რომ ჭეშმარიტება უმაღლესი ინსტანციაა, რაც მან ფილარმონიის დიდ დარბაზში "სახალხო ფრონტის" დამფუძნებელ ყრილობაზე წარმოთქვა: "ჭეშმარიტება ერის ინტერესებზე მაღლა დგასო". აი, ასე იყო ეს თქმული და მისი დასაბუთება ფილოსოფოსს, თუნდაც რიგით ადამიანს, ვისაც ჯერ კიდევ არ დაჩლუნგებია ჭეშმარიტების განცდა, არ გაუჭირდებოდა. მაგრამ იქ არ აღმოჩნდა ამის ადგილი და შესაძლებლობა. ეს ჭეშმარიტება თავად ჭეშმარიტების უზენაესობის შესახებ რომ ხმამაღლა ითქვა ყველას გასაგონად, მხოლოდ იმას მოწმობს, რომ მისი მთქმელი ჭეშმარიტი ფილოსოფოსო იყო, ბუნებით ფილოსოფოსი, და არა მხოლოდ პროფესიით. როგორ შეეძლო ფილოსოფოსს, "სიბრძნის მოყვარულს", ჭეშმარიტების მაძიებელს, ძიების საბოლოო მიზანზე – ჭეშმარიტებაზე მაღლა დაეყენებინა რაიმე მოვლენა, საზოგადოებრივი თუ ბუნებრივი, თუნდაც კოსმიური, როცა ყველაფერი, რაც კი შექმნილა და არსებობს, ჭეშმარიტებით (სხვა სახელი მისი სიბრძნეა) შეიქმნა და ჭეშმარიტებავე აარსებებს?ეს ანიჭებს ყოველ სინამდვილეს აბსოლუტურ ხასიათს და ყოველი მოაზროვნე იმას ცდილობს, რომ ჭეშმარიტება რეალობაში გაანამდვილოს. ეს აზრი, რომელიც ქრესტომათიული გახდა სოკრატეს ხანიდან, შეცდომად, გაუგონარ მკრეხელობადაც კი ჩაუთვალეს ფილოსოფოსს. სამი წლის შემდეგ ბატონმა შოთა ნადირაშვილმა, მისმა კოლეგამ, რატომღაც იტვირთა გაუგებრობის თუ, უბრალოდ, უმეცრების ნიადაგზე მცდარად შერაცხილი ამ აზრის შერბილება მისი გამომთქმელის რეაბილიტაციის მიზნით საზოგადოების თვალში. ესაჭიროება კი გამართლება განსვენებულ ფილოსოფოსს, უკვე ჭეშმარიტების საუფლოში მყოფს? ერთადერთი შეცდომა ფილოსოფოსისა იმ ხანად ის იყო, რომ ეს აზრი მან მის აღსაქმელად სრულიად მოუმწიფებელ აუდიტორიაში წარმოთქვა. თუმცა არ უნდა მომხდარიყო ასე: ფილარმონიის დიდ დარბაზში ხომ შ კრებილი იყო ქართველი საზოგადოების ელიტა – მისი ინტელექტუალური და პატრიოტული ძალები. თუ ელოდა ფილოსოფოსი ამ გაუგებრობას? იქნებ ელოდა, მაგრამ მაინც თქვა თავისი სიტყვა, რადგან არ შეეძლო არ ეთქვა. ვინმეს გულში ხომ იპოვნიდა მისგან გადმოგდებული თესლი სათავისო ნიადაგს? იქნებ ის ვინმე მაშინ მდუმარედ მჯდარიყო, არც გამოსარჩლებოდა ორატორს, მაგრამ თესლი უთუოდ გაღივდებოდა. ვინ იტყვის, რომ ეს ასე არ მოხდა? თუნდაც ერთი ყმაწვილის გულში ჭეშმარიტების აღმოსაცენებლად იქნებ ღირდა ამის გაცხადება? ეს ჭეშმარიტად სოკრატული აქტი იყო. სოკრატე ხომ იმისთვის დაისაჯა, რომ ჭეშმარიტება ათენის ღმერთებზე მაღლა დააყენა? ვინაიდან რა ღმერთია ის ღმერთი, რომელიც ჭეშმარიტებას (სიბრძნეს) არ ატარებს? სოკრატე კერპებს ანგრევდა უზენაესისთბის გზის გასაწმენდად, რომლის შემდეგ უნდა აშენებულიყო ყველა სხვა შენობა. ახლა გავიხსენოთ, რამდენი კერპი აღიმართა იმხანად ფილარმონიის დარბაზში და სხვა დარბაზებში, დიდში თუ მცირეში, ქუჩებში თუ მოედნებზე, ტაშის გრიალსა და შემკვრელ მუშტთა მოღერებაში?

ბატონმა შოთა ნადირაშვილმა სხვა სივრცეში გადიტანა ფილოსოფოსის ნათქვამი: "მას იმის თქმა უნდოდა, რომ როდესაც ადამიანი ერის სამსახურში ჭეშმარიტებას ღალატობს და სიყალბეს მიმართავს, ეს ამორალურ საქმიანობად უნდა ჩაითვალოს. ამ კონტექსტში მართლაც უნდა ითქვას, რომ ჭეშმარიტების სამსახური უფრო მაღლა დგას, ვიდრე სიყალბით, ამორალური გზით ერის სამსახური.." ნუთუ ამ ტრივიალური აზრის წარმოსათქმელად ავიდა განსვენებული ფილოსოფოსი მაღალ ტრიბუნაზე – მხოლოდ იმის

საუწყებლად, რომ ჭეშმარიტა უფრო მაღლა დგას, ვიდრე სიყალბე (ერის სამსახურში გამოჩნდება ეს თუ სხვა ნებისმიერ საქმიანობაში)?

ამგვარი შიშველი, ჭკუისმასწავლებელი მორალიზმი ნუთუ მოსალოდნელია ისეთი რთული აზრთაწყობის (მენტალიტეტის) და განცდების მქონე მოაზროვნის მხრიდან, როგორიც მერაბ მამარდაშვილი იყო? თუმცა ის უბრალოებით მიმართავდა საზოგადოებას: შეიცანით, აღიარეთ ჭეშმარიტება! ამით ის ეუბნებოდა ხალხს ცნობილ ჭეშმარიტებას, რომ მხოლოდ ჭეშმარიტეის შეცნობით და აღიარებით შეიძლება გათავისუფლდეს ადამიანი, გათავისუფლდეს ისევ და ისევ საკუთარი თუ საზოგადოებრივი კერპებისაგან, თავისი წარმავალი "მესგან", პიროვნული იქნება ეს "მე" თუ ეროვნული, რომ ეს მეობა ჭეშმარიტებით უნდა გასხივოსნდეს, როგორც პოეტი ამბობს თავისი გენიალური ლექსის ბილოს: "მას უკვდავებით აცისკროვნებს ჭეშმარიტება" – მას ანუ სიყვარულს სატრფოსას, სამშობლოსას.. ფილოსოფოსი ეუბნებოდა მათ: **ნუ გეშინიათ ჭეშმარიტებისა, თIთქოს ჭეშმარიტება დაგაკარგვინებთ სამშობლოს ან მის წილ სიყვარულს მიისაკუთრებს. ჭეშმარიტებაში არაფერი იკარგება, არამედ ყველაფერი ინახება, რადგან ის არის მარილი ამ ქვეყნისა. ჭეშმარიტების ძალა უკუნისამდეა და მერმეცა. ყოველი მასში მყოფი ასევე მარადიულია, მის გარეშე დაღუპულია არათუ ერი, მთელი სამყაროც კი უაზრობში ჩაიძირება.**

ამ საუკუნის დასაწყისში გრიგოლ რობაქიძე წერდა არჩილ ჯორჯაძეს: "თავის მოტყუებას ძვირად დაგვიჯენს ისტორიული ჭეშმარიტება, – აი, რით უნდა ვხელმძღვანელობდეთ. და თუ ჭეშმარიტება აუტანელია თავის სიმკაცრით, დაე, მოვკვდეთ, რადგან არ ვყოფილვართ ღირსი ჭეშმარიტებისა და, მაშასადამე, არც არსებობისა.. რა საჭიროა არსებობა, თუკი რაიმე "აზრს არ ვახორციელებთ. მამულიშვილობის გადაწყვეტა "ფიზიოლოგიური ემოციით" ყოვლად შეუძლებელია. ოთხმოციოდე წლის შ მდეგ ეს სიტყვები კვლავ და კვლავ აქტუალურია. ის კვლავ გამოითქვა ჩვენს დღეებში, საზოგადოება კი სრული გაუგებრობით შეხვდა.

ბატონი შოთა ნადირაშვილი ბრძანებს, რომ "ისეთი აბსტრაქტული ღირებულებანი, როგორებიცაა ჭეშმარიტება, მორალი, სილამაზე, სიკეთე დასხვა.. სულიერ არსებას არ წარმოადგენენ და შეიძლბა გამოყენებულ იქნან ერის ან პიროვნების პრობლემების მოსაგვარებლად". ერთიც ვნახოთ და ამ "აბსტრაქტულმა", უსულო არსებებმა ვერ მოაგვარეს ადამიანის და ერის პრობლემები? ანუ ისე ვერ მოაგვარეს, როგორც ჩვენ დღეს, ამ წუთში გვსურს? მაშინ ალბათ ერმა თუ პიროვნებამ სხვა საშუალებებს უნდა მიმართოს. ასეც ხდება და მოხდა კიდეც: სამეცნიერო წრეებში (სადაც, ბატონ შოთას აზრით, უნდა ყალიბდებოდეს "ეროვნებისა და კონფლიქტების თეორია") გაისმის ხმები, თითქოს ჩვენი ბედუკუღმართობანი, რომლებიც დღეს განსაკუთრებით მწვავედ იჩენს თავს, ჩვენი ზედმეტი ქრისტიანობისა, გულმოწყალებისა და ჰუმანიზმის ბრალია. მეცნიერი თვალს უხუჭავს ჭეშმარიტებას შიშით, ვაითუ, ჭეშმარიტება და სიმართლე ჩვენს წინააღმდეგ ამოქმედდესო. სამწუხაროა (იქნებ სხვანაირად არც არის მოსალოდნელი), რომ დღევანდელი ჩვენი მეცნიერება ასეთი სულისკვეთებისაა, მეცნიერება, რომლისთვისაც მართლაც ყველაფერი საშუალებაა ამ ქვეყანაზე. არა მგონია, არ დამეთანხმოს ბატონი შოთა იმაში, რომ უზნეობა სწორედ ის არის, როცა ერის წარმავალ ინტერესებს (რაც ხშირად ხდება) წარუვალი ღირებულებები ეწირება. ან იქნებ ჭეშმარიტება წარმავალია, ან სიკეთეც წარმავალია და მშვენიერებაც? გუშინ გამოდგა, შ გვეწია, და დღეს ყავლი გაუვიდა?

ჩვენ რა ვიცით ჩვენი მეცნიერებით – იქნებ ერი, ეროვნება, ყოველი გაერთიანება ამ ნიშნით, ან სახელმწიფო, თუნდაც იმპერია, რას ემსახურება? იქნებ ეს ყოველივე იმისთვის არსებობს, რომ ამ ქვეყნად, ადამის მოდგმაში, **ჭეშმარიტება, მშვენიერება და სიკეთე** დასადგურდეს, რომ ეს სამი რამ, ეს სამებაა მიზანი, დანარჩენი ყველაფერი კი მათთან მიმართებით – საშუალება? (ასეთი თვალსაზრისიც არსებობს, იხ. ვლ. სოლოვიოვის

оправдание добра). იქნებ ეროვნული გაერთიანება, საერთო წინაპრის ხსოვნაზე, "საერთო სისხლზე" დამყარებული, იმისთვის წარმოიშვა ისტორიულად, რომ ამ წარმავალ წუთისოფელში, ამ განსაცდელში, ადამიანმა ისწავლოს მოყვასის სიყვარული და კიდევ სხვა რამ? ან სახლი, რომელსაც თ ობები აშენებენ, მიზანია თუ საშუალება? და ეს სახლი განა დაწყვეტილი არ იქნება, თუ არ გამოდაგ საშუალებად იმ მიზნი მისაღწევად, რომ ადამიანებმა უსაფრთხოდ და თანხმობაში იცხობრონ მის ჭერქვეშ? ნუთუ თანხმობა, სიყვარული, ჭეშმარიტება, მშვენიერება, სიკეთე – ცხრა სათნოება ამ კედლებში, ამ ჭერქვეშაც აბსტრაქტული ცნებებია? ან იქნებ ბოლს გაირკვეს, როგორც ასწავლის თითქმის ყველა რელიგიური მოძღვრება, რომ ეს მიზანიც საშუალება ყოფილა საბოლოო, აბსოლუტური მიზნის მისაღწევად, რომელიც უზენაესშია, ღმერთში?

ოპონენტის პოლემიკური მახვილი ორლესულია – ერთის მხრივ, ის იცავს ფილოსოფოს მერაბ მამარდაშვილს, რომელსაც, მისი აზრით, ფილოსოფოსისთვის არასაკადრისი შ ხედულება მიაწერეს, მეორე მხრივ ამხილებს ამ სტრიქონების ავტორს "ეროვნულ ნიჰილიზმში". თავს ნებას მივცემ,ავიცილო ეს ბრალდება. მისი წარმოდგენით, მე თითქოს არ დავეთანხმე ბატონ გურამ გეგეშიძისეულ დახასიათებას ერისას, როგორც "ორგანიზებული მთლიანი სისტემისა". ჩემს ნაწერში ვერავინ აღ მოაჩენს ერზე ამგვარი წარმოდგენის მცირე ნიშანსაც კი. ბატონ გ. გეგეშიძესთან საუბარში გამოვთქვი განსხვავებული აზრი სხვა საკითხებზე, საიდანაც აშკარად ჩანს, რომ ჩემთვის უცხოა ნიჰილიზმი, მით უფრო, ეროვნული. როდესაც ჩემიმეგობარი გურამ გეგეშიძე საუბრობდა ერის სიკვდილზე, მე გამოვთქვი აზრი, რომ თუკი ერის შვილებს სურთ ეროვნული იდენტიფიკაციის შენარჩუნება და გაუძლებენ კონკურენციას კულტურულ სფეროში სხვა ერებთან, ერი არ გადაშენდება, ის არ დანებდება უცხო ეროვნულ თვითშეგნებას (ცხადია, ეს ეხება მთ ლ ერს და არა მის ცალკეულ ინდივიდებს). ერმა უნდა გამონახოს ძალა, დარწმუნდეს და მსოფლიოც დაარწმუნოს თავისი ეროვნულობის ღირებულებაში, რადგან ერის იდეა, მიზანი მის გარეთ არის, კაცობრიობაში, კაცთა მოდგმის მთლიანობაში. კიდევ ვწერდი, რომ ერში თუ არ გაჯდა ჭეშმარიტებამის ძვლებამდეც კ(ბიბლიური გამოთქმით), მას ვერაფერი იხსნის, ვერც დამოუკიდებლობა, ვერც ღვთისმშობლის წილხვედრილობა. და კიდევ გამოვთქვი აზრი, რომ ერი, ეროვნება არ არის აუცილებლობით გამოწვეული მოვლენა, ვგულისმობდი, რომ ის თავისით არ არსებობს, ის ყოველი თაობის საზრუნავია, როგორც კულტურული მცენარე, რადგან ერი, უპირველეს ყოვლისა, სულიერ-კულტურული მოვლენაა, რომლის შექმნა ძნელია, ნგრევა ადვილი. კიდევ ვწერდი: "თუ ეში ჭეშმარიტება არ არის, არ ღირს მისი ერად ყოფნა". ეს არის ჩემი ნიჰილიზმი? საუბარში ვთქვი და პასუხსაც ვაგებ: "ქრისტიანობა განუზომლად უფრო მაღალი კატეგორიაა, ვიდრეეროვნება. ქრისტიანიერი უფრო მეტია, ვიდრე უბრალოდ ერი, ეთნიური ერთობა, ერთ "გენზე" აღ მოცენებული". აქედან ვასკვნი, თუმცა მსჯელობა არ არის გაშლილი, რომ ქართველობის ეთნოგენეზი, როგორც ერისა, ქრისტიანობამ მაღალ საფეხურზე აიყვანა. ქრისტიანობას არ წაუშლია (ამის მცდელობაც არ ჰქონია), მან განამტკიცა მისი თავისებურება, განუმეორებლობა, ბატონ შოთას დავესესხები, "უნიკალიზმი", და ყველაფერს ამას ახალი აზრი შესძინა. ამაზე საჭიროა ფიქრი. ეს ისეთი პრობლემებია, რომ საგაზეთო წერილი ვერ იტვირთავს მთელი სისრულით მათ განხილვას. კიდევ ვწერ, რომ "ერის ეთნოგენეზი გრძელდება და გაგრძელდება წუთისოფლის დასასრულამდე. ის პროცესია და არ შეიძლება შუაგზაზე შეწყდეს". ამ ერში ქართველობას ვგულისხმობ და იმ ერებს, ვისაც სურთ ერებად ყოფნა და იღვწიან ამისთვის. სადაა აქ "ეროვნული ნიჰილიზმი"?

კიდევ ვწერდი, რომ ადამიანი მხოლოდ თავისი შობით ვერ მოიპოვებს უფლებას, რომ იყოს ერის შვილი. სისხლში, ხორცში და ძვალში ეროვნულობა მთელი მისი სულიერებით რომ ინახებოდეს, საზრუნავიც არაფერი იქნებოდა. გავიხსენოთ ქრისტეს სიტყვები აბრაამიანობით მოქადულ ებრაელებისადმი: **"და ნუ ჰგონებთ და იტყვით თავით თვისით: მამაი გვივის ჩუენ აბრაჰამი; რამეთუ გეტყვი თქუენ, ვითარმედ შემძლებელ არს**

ღმერთი აღდგინებად ქვათა ამათგან შვილად აბრაჰამისა" (მ. 3,9). მე ეროვნულობის, ეროვნული კულტურის ამ ვითომცდა მატარებელი რაღაც "გენების" წინააღმდეგი ვარ: ამ წარმოდგენას კულტურა, რომელიც სულიერი ფენომენია, ბიოლოგიამდე დაჰყავს, მაშინ როცა ბიოლოგია მხოლოდ მატერიალური ნიადაგია, აუცილებელი, მაგრამ კულტურის შენებისთვის არასაკმარისი. მე ვწერდი: "სისხლში არის ადამიანის სიცოცხლე, სამშვინველი, მაგრამ სისხლში არ არის სული, სისხლი არ ინახავს სულიერ და კულტურულ ტრადიციებს". სად არის აქ "ეროვნული ნიჰილიზმი"?

ერთადერთი ფრაზა, რომელიც შეიძლება ნიჰილისტურად ჩაითვალოს. ბატონი შოთა ბრძანებს, რომ "მისი (ანუ ჩემი, ზ. კ.) აზრით: **"ადამიანი როცა იბადება, მისი ეროვნულობა მეორადი, შემთხვევითი ნიშანია და იმაზეა დამოკიდებული, თუ იგი რა ეროვნულ-კულტურულ გარემოში გაიზრდება".** ადამიანის უძირითადესი მიზნების მიღწევაში, პიროვნებად ჩამოყალიბებაში ბატონ ზურაბ კიკნაძის აზრით ეროვნულობა ძალიან მცირე როლს თამაშობს".

ბევრი ვეძებე ჩემს ნაწერებში ეს ფრაზა, რომელიც აქ მუქი შრიფტით არის დაბეჭდილი, მაგრამ ვერ აღმოვაჩინე. იგი მე არ მეკუთვნის, არც სტილია ჩემი, არც შეხედულება. იმ საუბარში არც კი მიმსჯელია პიროვნების ჩამოყალიბებაზე ეროვნულობის ასპექტში. მაოცებს ეს კურიოზული შემთხვევა. ასეთი რამ ხშირად არ ხდება. ჩვეულებრივ, ოპონენტი სწორად ვერ (ან არ) გაიგებს ხოლმე ავტორის აზრს, მაგრამ ციტატის შეთხზვა და მოწერა – ეს იშვიათობაა. ალბათ ბატონი შოთა მეტისმეტად იყო დაინტერესებული, რომ მის იდეურ მოწინააღმდეგეს ამგვარი აზრი ჰქონოდა გამოთქმული.

უმორჩილესად ვთხოვ ბატონ შოთა ნადირაშვილს, რომელსაც დიდად ვაფასებ, როგორცსწავლულსა ად მოქალაქეს, ამავე გაზეთის საშუალებით უახლოეს ხანში დამიდასტუროს, რომ ზემოთაღნიშნული ციტატა მე არ მეკუთვნის.

პ. ს. ჩემი მხრივ, ეჭვს იწვევს ბატონ შოთა ნადირაშვილის თვალსაზრისი ერზე, როგორც სულიერ არსებაზე (ეგზისტენციაზე). ისმის კითხვათა წყება: როგორი არსებობა აქვს მას? რა დამოკიდებულებაშია ეროვნულ ინდივიდთან? დამოუკიდებელი სულია იგი, ტრანსცენდენტული ცალკეულ პიროვნებათა მიმართ თუ იმანენტური, ანუ მყოფი თითოეულმათგანში? აქვს მას შ გნება, თვითცნობიერება, პასუხისმგებლობა, როგორც პიროვნებას, ან როგორც ანგელოსურ არსებას? რა დამოკიდებულება აქვს ჭეშმარიტებასთან, სიკეთესთან,მშვენიერებასთან? შეუძლია თუ არა ცოდვის ჩადენა და შ სწევს თუ არა სინანულის უნარი? ან რა მოსდის მას, როცა ერის შვილები სცოდავენ, როცა ერთმანეთს ებრძვიან? ან ასეთი კითხვა: რა წარმოშობა აქვს მას – ცალკეულ ინდივიდთა, ერის შვილთა კრებითი სულია, რომელიც იცვლება ერის ისტორიის მანძილზე, თუ მარადიული, უცვლელი არსია, რომელიც წარმართავს ეპოქებში ერის ცხოვრებას? თუ ურთიერთობენ ერები, როგორც სულიერი არსებანი (თუკი არსებობენ რეალურად), ერთმანეთთან, ან სხვა რომელი, მათზე მაღლა მდგომი არსების წინაშე არიან პასუხისმგებელნი? აქვთ თუ არა მათ ფიზიკური სხეული და რა მოსდით, როცა სტიქიური კატასტროფები ხდება ქვეყანაში? ერთი სიტყვით, არის თუ არა იმავე კატეგორიის არსება ეს ერი, როგორიც ადამიანის პიროვნებაა? ან შესაძლებელია თუ არა უშუალო კონტაქტი – დიალოგი პიროვნებასა და ერს , როგორც ეგზისტენციას, შორის (გრ. რობაქიძის "საუბარი კარდუსთან") რეალური მისტიური საუბარია თუ წარმოსახვითი, რისი საშუალებითაც მწერალმა მოისურვა თავისი პირადი ეროვნული მრწამსის გამოხატვა?

და ბოლოს, როგორ უნდა მივწვდეთ მას – რწმენით თუ შემეცნებით? თუ რწმენით – ის წმიდანი ან ანგელოსური არსება ყოფილა, და ქრისტიანობამ იცის და აღიარებს ერების მფარველ ანგელოზებს და წმიდანებს (მთავარანგელოზი მიქაელი, წმ. გიორგი, წმ. ნიკოლოზი, ღვთისმშობელი..), მაგრამ მის გამოცხადებაში არ ჩანს იმ ტიპის

ეგზისტენციური არსებანი, როგორადაც ერი წარმოუდგენია ბატონ შოთა ნადირაშვილს. თუ მეცნიერული შემეცნებით – მეცნიერებას, მას ხომ გამოცხადება არა აქვს და რა შეუძლია,გარდა აბსტრაქტული ცნების, უსიცოცხლო თეორიული კონცეპტის შექმნისა?

ქრისტიანობა ერთადერთი რელიგიაა, რომელიც დიდ ყურადღებას უთმობს ადამიანის პიროვნების პრობლემას, ის მისი მოძღვრების შუაგულშია. ეს პრობლემა ღრმავდებოდა პავლე მოციქულიდან მოყოლებული და მწვერვალს აღწევს კაბადოკიელთა (განსაკუთრებით ბასილი დიდისა და გრიგოლ ნოსელის შემოქმედებაში). სამწუხაროა, რომ თანამედროვე მეცნიერება უგულებელყოფს ამ მემკვიდრეობას. ქრისტიანული ანთროპოლოგია ქრისტოლოგიას ემიჯნება და მას მხედველობაში აქვს არა მხოლოდ დღევანდელი დაცემული ადამიანი, არამედ მომავალი ადამიანი, რომელმაც უნდა აღიდგინოს ღვთის ხატი და ღვთის მსგავსება მოიპოვოს.

ქრისტიანობამ ადამიანის პიროვნების ბევრი საიდუმლო განჭვრიტა, მაგრამ ის დუმს ადამიანობის ეროვნულ მხარეზე. ეს ბრძნული დუმილია. აქ არ არსებობს დოგმატი. ეს იმას ნიშნავს, რომ ან ეს საკითხი ღიად არის დარჩენილი და ელის გამოცხადებას, ან არ შედის იმ საკითხთა წრეში, რომელსაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ადამიანის მომავალი ბედისთვის. მე ასე დავაყენე პრობლემა: საბოლოო სამსჯავროზე პიროვნებანი წარდგებიან თავთავიანთი ნამოქმედარით და არა ერები კრებულად. ქრისტიანი ერის შვილობა არ არის გარანტია პიროვნული ხსნისა. ყოველი პიროვნება პასუხს აგებს თავის ქმედებაზე – ერს ვერ გადააბარებს თავის, როგორც თავისუფალი არსების, პასუხისმგებლობას, და ვერც თავის პირად ცოდვებს გადააბრალებს მას, ვერ შეაფარებს თავს ერის სულს პასუხისმგებლობის თავიდან ასაცილებლად. (ჩემი თვალსაზრისი ქრისტიანული ერის არსზე სხვა, კერძოდ, ისტორიული კუთხით გამოთქმული მაქვს ეტიუდში ერი და ქრისტიანობა, იხ. გაზ. "მადლი", N. 2, 1990).

ზურაბ კიკნაძე
19 მაისი, 1992წ.
(ხსენება მართლისა იობისა)
"საქართველო", ..